

<https://doi.org/10.15407/rksu.38.196>

УДК [746.5.04.011.26:391.7](=161.2)"17/19":930.2:801.82

Олена Федорчук,

доктор історичних наук, старший науковий співробітник,
провідна наукова співробітниця відділу історичної етнології,
Інститут народознавства НАН України (Львів, Україна)
ORCID: 0000-0002-4724-3566
E-mail: olena-fedorchuk@ukr.net

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПИСЕМНИХ ДЖЕРЕЛ ЯК КЛЮЧ ДО ДАТУВАННЯ ВИТОКІВ ТРАДИЦІЇ БІСЕРНОГО ОЗДОБЛЕННЯ НАРОДНОЇ НОШІ УКРАЇНЦІВ

Мета роботи — поглибити існуюче в науці датування витоків етнічної мистецької традиції бісерного оздоблення народної ноші українців, критично проаналізувавши писемні (як базові) й речові (як допоміжні) джерела XIX — початку XX ст. **Методологія.** У роботі з писемними та речовими джерелами застосовувалися системно-історичний підхід та методи: джерелознавчого аналізу, критичного аналізу, візуального аналізу, аналогій, узагальнення, інтерпретації, реконструкції. Для обґрунтування висуненої гіпотези ключовим став метод інтерпретації писемних джерел. **Наукова новизна.** Вперше здійснено джерелознавчий аналіз етнографічних праць XIX — початку XX ст. на предмет виявлення в них аргументів на користь гіпотези про народження етнічної мистецької традиції бісерного оздоблення народної ноші українців в останні десятиліття XVIII ст. Інтерпретація виявлених писемних згадок дозволила поглибити поширене в наукових колах датування початків досліджуваної традиції орієнтовно на півстоліття. **Висновки.** Наукова реконструкція етнічної мистецької традиції бісерного оздоблення народної ноші українців потребує остаточного вирішення проблеми датування її витоків. Історичні джерела, які б прямо вказували на дату зародження цієї традиції, не зберегли-

Цитування: Федорчук О. Інтерпретація писемних джерел як ключ до датування витоків традиції бісерного оздоблення народної ноші українців. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2025. № 3 (38). С. 196—209. <https://doi.org/10.15407/rksu.38.196>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ся. У результаті аналізу та інтерпретації писемних джерел XIX — початку XX ст. були виявлені вагомі аргументи на користь гіпотези про появу перших народних бісерних виробів (прикраси у вигляді невеличкої орнаментальної стрічки) в останні десятиліття XVIII ст. Науково перспективним бачиться тотальне дослідження галицької та буковинської преси XIX ст. задля виявлення матеріалів про етнографічні виставки та їх експонати, які можуть містити додаткові докази на підтвердження висунутої у цьому дослідженні гіпотези.

Ключові слова: українці, писемні джерела, речові джерела, етнічна мистецька традиція, бісерне оздоблення народного одягу, прикраси з бісеру.

Актуальність дослідження обумовлена сучасним науковим інтересом до етнічних мистецьких традицій як систем, у контекстах яких сформувалося та утвердилося чимало тісно пов'язаних між собою духовних та матеріальних маркерів етнічної культури, на яких базуються етнічна, національна, політична й соціальна ідентичності. З початком екзистенційної російсько-української війни знання про традиції стали ще більш затребуваними як серед учених, так і серед учасників та поціновувачів етнічних мистецьких традицій. Встановлення нижньої хронологічної межі традиції бісерного оздоблення народної ноші українців є важливим елементом ґрунтовної реконструкції цієї нині популярної традиції, цікавої як для наукового, так і для широкого суспільного загалу.

Аналіз досліджень і публікацій. Народну творчість з бісером в Україні розглядало багато дослідників. Найчастіше предметом наукових розвідок ставали накладні прикраси з бісеру. Антін Будзан, Катерина Матейко, Ганна Врочинська, Мирослава Сахро, Георгій Кожолянко та інші мистецтвознавці й етнологи розглядали бісерні прикраси як вид народного мистецтва, найбільш популярний у Галичині й на Буковині з XIX ст.

Так, А. Будзан і К. Матейко відзначали, що найдавніші зі збережених бісерних прикрас походять із другої половини XIX ст. Чи побутували такі вироби раніше вказаного часу, у публікаціях цих учених не йшлося [1, с. 83; 6, с. 140].

Г. Врочинська, репрезентуючи традиційні бісерні прикраси українського жіноцтва, окреслювала дещо ширші хронологічні рамки такого мистецького явища, а саме XIX — початок XX ст. Утім, які саме історичні джерела дозволили їй говорити про все XIX ст. як час побутування бісерних прикрас мистецтвознавиця не вказала [2, с. 83—97].

М. Сахро у статті про бісерні прикраси гуцулів ствердила їх побутування впродовж усього XIX та першої половини XX ст [8, с. 440—442].

Г. Кожолянко, який досліджував бісерні компоненти традиційного одягу українців Буковини, аналізував лише відомі йому артефакти другої половини XIX ст., не розглядаючи народної творчості з бісером малознаного йому давнішого часу [5, с. 59—61].

У цілому народознавці не заглиблювались у проблему витоків народного мистецтва бісерних прикрас, досліджуючи цей феномен головню за датованими пам'ятками другої половини XIX — середини XX ст.

У своїх наукових розвідках українську народну творчість з бісером я почала розглядати як складову етнічної мистецької традиції бісерного оздоблення народної ноші українців. До бісерного оздоблення народної ноші я віднесла всі компоненти ансамблю народного одягу, у виконанні яких повністю або лише при створенні декору були використані бісерні матеріали. Це передовсім накладні прикраси, що з'явилися найшвидше, а також — головні убори, компоненти вбрання та його доповнення, які по чергово наповнювали ансамбль традиційного вбрання українців у процесі поступу традиції. Терміном «традиція» я означила систему, що відповідає за створення, вибіркоче засвоєння, збереження, передачу та розвиток художнього досвіду, а також використання мистецьких творів як смислотвірних елементів етнічної культури [11, с. 9, 46].

В окреслених сенсах наукової ваги набула проблема витоків, зокрема нижньої хронологічної межі, традиції. Спершу, солідаризуючись із Г. Врочинською, ранні народномистецькі практики з бісером я датувала першою половиною XIX ст. [10, с. 697]. Утім знання, набуті у процесі тривалих студій, підказали апробоване в українському народознавстві датування дещо поглибити. Пропонована стаття присвячена науковому обґрунтуванню гіпотези про те, що перші накладні орнаментні прикраси з бісеру з'явилися в народній ноші Східної Галичини та Північної Буковини вже у XVIII ст.

Мета роботи — поглибити існуюче в науці датування витоків етнічної мистецької традиції бісерного оздоблення народної ноші українців, критично проаналізувавши писемні (як базові) й речові (як допоміжні) джерела XIX — початку XX ст.

Виклад основного матеріалу. На думку про зародження етнічної мистецької традиції бісерного оздоблення народної ноші українців вже у XVIII ст. наштовхують пам'ятки, виконані з якісного дуже дрібного венеційського бісеру зі специфічною кольоровою палітрою. Серед них — твори церковного і світського призначення, а також бісерні прикраси ансамблю народного одягу у вигляді орнаментальної стрічки. Переконаливо атрибутованими є бісерні вироби церковного і світського призначення, дата виконання яких була вписана в композицію твору. Зокрема, на творах церковного і світського призначення із наддрібного бісеру найчастіше закарбовані 1830-ті роки. (Іл. 1). Беручи до уваги, що пропозиції ринку бісерних матеріалів були спільними для всіх верств населення, можна припустити, що всі (елітарні й народні) твори, виконані з аналогічного бісеру, хронологічно споріднені [11, с. 83, 85]. Тобто українські народні прикраси з якісного специфічного за своєю кольоровою палітрою дуже дрібного венеційського бісеру слід датувати першою третиною XIX ст.

Іл. 1. Покрівець на моці. Фрагмент. Полотно, бісер, вишивання півхрестиком. 140 × 52 см. 1831 р., Україна. Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник

Припущення про появу перших народних бісерних прикрас українців у XVIII ст. ґрунтується на тому, що деякі з таких датованих (за аналогією) 1830-ми роками народних творів (орнаментальних стрічок) мають складні композиційні рішення з поліхромними багатоелементними мотивами, існування яких передбачає набуття колективного досвіду упродовж тривалого часу, щонайменше кількох десятиліть. Іншими словами, те, що в

1830-х роках вже були наявні композиційно вишукані народні прикраси з бісеру, мало б означати, що творчість з бісером у середовищі українських народних майстрів зародилася в останні десятиліття XVIII ст.

Проте прикраси народної ноші, виконані з прикметних для 1830-х років бісерних матеріалів, можуть мати й пізніше за 1830-ті роки датування. Адже треба мати на увазі, що в народному середовищі поширеними були практики випорювання бісеру зі старої понищеної або непоказної прикраси задля його повторного (вдруге, втретє або й учетверте) вживання. Тому не можна виключати, що композиційно вишукані прикраси з наддрібного бісеру в народній ноші українців з'явилися в середині — другій половині XIX ст., а не раніше. (Іл. 2).

Зважаючи на зазначене, версія щодо зародження етнічної мистецької традиції бісерного оздоблення народної ноші українців наприкінці XVIII ст. потребує додаткових аргументів.

Такі аргументи, на мою думку, слід шукати в писемній спадщині, а саме в повідомленнях сучасників XIX ст., до яких належать спостереження представників молоді етнографічної науки. На жаль, в етнографічних працях XIX ст. згадок про бісерний декор народного одягу українців дуже мало, й усі вони мають фрагментарний описовий характер, отже їх доцільно розглядати як писемні джерела.

Найдавнішими з виявлених є згадки про бісерні вироби західних подолянок, покутянок і гуцулок, подані Яковом Головацьким у монографії «Про народний одяг й убрання русинів або руських у Галичині та північно-східній Угорщині» [3, с. 60, 72—73]. Монографія побачила світ у 1877 р., проте основні її положення були сформульовані значно швидше і проголошені Я. Головацьким у доповіді на засіданні Відділу Етнографії Імператорського Руського Географічного Товариства в Санкт-Петербурзі в листопаді 1867 року [3, с. 5—6]. Важливими джерелами написання доповіді, а згодом — монографії стали матеріали Московської етнографічної виставки 1867 р., до збору експонатів на яку Я. Головацький долучився особисто (ансамблі народного одягу та зроблені з натури світлини). Важливо також згадати, що в 1842—1846 рр. Я. Головацький служив парохом у с. Микитинці на Коломийщині, де мав на-

Іл. 2. Стрічковий гердан. Фрагмент. Нитки, бісер, нанизування. 31 × 3 см. Друга половина XIX ст., Покуття. Національний музей у Львові ім. Андрея Шептицького

году досконально розгледіти бісерний декор народної ноші Покуття. Особливу інформаційну вагу має поданий Я. Головацьким скрупульозний опис зачіски та головного убору дівчини з Коломийського Підгір'я (Покуття). З праці етнографа дізнаємося, що на Коломийському Підгір'ї дівчата заплітали над вухами дві коси, вплітаючи в них гарусні «уплітки» й «волічки». Коси укладали віночком довкола голови. У неділю або святкові й взагалі непісні дні таку зачіску прикрашали чільцем — так званим «герданом» у вигляді плетеного з соломи обруча з нашитою на нього бісерною стрічкою завширшки з вершок (близько 4,4 см). Чільце прикріплювали до голови, обмотуючи його разом з укладеними віночком косами тоненькою бісерною стрічкою «силянкою» в півтора аршина (близько 106 см) завдовжки [3, с. 72]. Споминок Я. Головацького цінний з двох причин. По-перше, він, найвірогідніше, стосується реалій першої половини XIX ст. (часу служби у с. Микитинці). По-друге, він засвідчує, що в цей час на Покутті вже узвичаїлися виготовлені з бісеру дівочі чільця.

Така інформація є важливою ланкою хронологічної реконструкції випоків традиції, і ось чому. Найвірогідніше, на етапі свого входження на загальнодоступний український ринок (орієнтовно впродовж кількох десятиліть) бісер був дорогим задоволенням для селян. Тому першими бісерними компонентами народної ноші (на зорі новонародженої традиції) стали разки бісеру та невеличкі (короткі й вузькі) орнаментально нескладні стрічки-прикраси для шиї, виконання яких потребувало небагато бісеру. Ближче до середини XIX ст., завдяки поступовому здешевленню бісерних матеріалів та з набуттям майстрами мистецького досвіду, почали з'являтися широкі й довгі стрічкові гердани з вигадливими композиціями для декору голови (дівчата) та головних уборів (дівчата та парубки). Крім того, постійно зростала кількість різних за своєю формою типів накладних бісерних оздоб, а з кінця XIX ст. ще також декорованих бісером різних типів (компонентів) одягу та деяких його доповнень. Тобто зростання типологічного розмаїття бісерних компонентів народної ноші було тривалим процесом.

Отже, якщо в 1840-х роках на Покутті побутував декорований широкими стрічковими герданами дівочий головний убір типу чільця, то традиція бісерного оздоблення народної ноші українців мала б зародитися ще наприкінці XVIII ст., але не раніше, оскільки Я. Головацькому відомі були лише чільця, «гердани» та «силянки» покутянок, а також «силянки» гуцулок та західних подолянок [3, с. 60, 72—73]. Невідомими для етнографа (вірогідно, допоки рідкісними) залишились аналогічні прикраси лемкинь, бойківчанок, ополянок. Напрошується висновок: традиція бісерного оздоблення народної ноші українців у 1840—1860 рр. була ще порівняно молодого, через це й не дуже поширеною.

Ареал традиції бісерного оздоблення народної ноші українців значно розширився вже у третій чверті XIX ст. На це вказує згадка Павла

Ил. 3. Парубочий капелюх з герданами. Друга половина XIX ст., Снятинський повіт (Покуття). Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України

Чубинського про «узорчате намисто» — жіночу бісерну прикрасу під назвою «лучка», яку дівчата та жінки носили на Правобережжі Дніпра. Фрагментарна, проте інформативно значима згадка була вміщена етнографом у його монументальній праці «Труди етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край» (1877) [16, с. 426]. Додам, що народні жіночі нашійні бісерні прикраси у вигляді орнаментальної стрічки під назвою «лучка» були добре знайомі, як засвідчують артефакти другої половини XX ст., на теренах Київського Полісся (Національний музей народної архітектури та побуту України, О—2595, О—2591, О—2598, О—1206).

Другою половиною XIX — початком XX ст. датується також низка інших коротких повідомлень. Серед них — нотатка про «пов'язку з кораликів власної роботи» як єдину нашійну оздобу бойківських дівчат зі с. Лолин, подана в «Передньому слові» Івана Франка до збірки Ольги Рошкевич «Обряди і пісні українського народу с. Лолин Стрийського повіту» (1886) [12, с. 42]. Про побутування нашійних бісерних стрічок у бойкинь с. Лолин («ширинка») і с. Лютовиська («драбинка») І. Франко згадував також у літературно-науковому звіті «Етнографічна експедиція на Бойківщину» (1905) [13, с. 91].

Іл. 4. Весільний вінок з герданами. Друга половина XIX ст., Північна Буковина. Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України

Найбільше спостережень стосується бісерного оздоблення народної ноші Покуття. Так, Оскар Кольберг, який упродовж 1860—1870 рр. здійснив дев'ять подорожей Покуттям, у своїй праці «Покуття. Етнографічний нарис» задокументував, що стрічки з дрібних намистинок, так звані «гердани», покутянки носили на грудях та голові поверх укладених віночком кіс (сс. Ясенів-Пільний, Загайпіль), а покутські парубки «герданами» оздоблювали парубочі солом'яні капелюхи (сс. Чортовець, Незвисько та Гарасимів) [19, с. 36, 40, 42]. У цій же праці О. Кольберг згадав гердан як прикрасу дівочої голови, також відому в селах Західного Поділля [19, с. 45].

Зовсім короткі повідомлення про бісерні вироби покутського краю як непересічні експонати етнографічних виставок містяться у праці Маркелія

Туркавського «Етнографічна виставка Покуття в Коломиї» (1880) [9, с. 15] та статті І. Франка «Етнографічна виставка у Тернополі» (1887) [14, с. 479]. (Іл. 3).

Побутування бісерних прикрас жіночої та чоловічої ноші на Покутті констатував Франц Ксаверій Мрочко у праці «Снятинщина. Причинки до крайової етнографії» (1898) [7, с. 19]. Окрему увагу К. Мрочко приділив оригінальному святковому головному убору дівчат з назвою «карабуля» зі с. Завалля на Снятинщині. Дослідник занотував, що убір мав вигляд високого обруча з твердого паперу, зашитого стрічками та герданами й угорі прикрашеного павиними перами [7, с. 20]. Такий бісерний головний убір був варіантом нерозбірного весільного вінка і, на противагу бісерному чільцю (занотованому на Покутті Я. Головацьким), мав дещо складнішу композицію, яка робила цей убір виразним акцентом святкового і також весільного строю. Існування такого композиційно вигадливого убору голови вказує на тривалий попередній розвиток традиції бісерного декору народної ноші. До слова, речові та зображальні (фотографії) джерела засвідчують, що упродовж другої половині XIX ст. декоровані бісерними стрічками весільні вінки з'явилися, окрім Покуття, також у деяких осередках Північної Буковини та Західного Поділля [11, с. 146—147]. (Іл. 4).

Водночас на Гуцульщині бісер використовували головню для виконання накладних прикрас, про що, зокрема, писав Володимир Шухевич у монографії «Гуцульщина» (1899). Цінно, що в цій праці В. Шухевич умістив зображення трьох таких прикрас (усі стрічкової форми) — двох «силянок» й одного «гердану», які дівчата-гуцулки чіпляли на ший «ідучи у місто або за якоюсь орудкою» [17, с. 150, 157]. А Михайло Грушевський у статті «Гуцульська вистава», написаній із приводу Косівської виставки (1904), лише повідомив, що серед експонатів виставки «було трохи герданів» [4, с. 245].

Аналіз перелічених писемних згадок, попри їх конспективний характер, дає розуміння того, що традиція бісерного оздоблення народної ноші українців нарощувала свій ареал та типологічно збагачувалася досить повільно, правдоподібно беручи свій початок у XVIII ст.

Відстоюючи таку нижню хронологічну межу традиції, хочу згадати також групу герданових взорів з Покуття та Буковини, зібраних Герміною Озаркевич, у заміжжі — Величко (1865—1924) — молодшою сестрою Наталі Кобринської. У 1880—1890 рр. колекція Г. Озаркевич експонувалася на різноманітних виставках, де неодноразово викликала захоплення відвідувачів [14, с. 479]. Наприкінці 1890-х років збірка була розділена на дві частини. Одну з них колекціонерка подарувала чеському етнографу Франтішеку Ржегоржу; сьогодні вона зберігається в Національному музеї у Празі (S 2889—2899). Іншу частину своєї колекції в 1911 р. Г. Озаркевич відпродала Національному музею у Львові, звідки в 1950-х роках герданові взори були передані до Музею етнографії та художнього промислу у Львові, де вони зберігаються й зараз (ЕП 22547—22553).

Іл. 5. Фрагменти герданів. Злам XVIII—XIX ст., Снятинський повіт. Колекція Г. Озаркевич. Табл. IV. Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України

Зразки герданів з обох, празької та львівської, збірок цікаві тим, що мають вигляд коротких (до 6 см) фрагментів тоненьких (від 0,7 до 3 см) стрічок, нанизаних на кінській волосині чи нитках, з погано каліброваного наддрібного бісеру. Більшість з них має геометричні композиції з одноеlementних мотивів, що дає підстави вважати зразки герданів зі збірки Г. Озаркевич дуже ранніми артефактами етнічної мистецької традиції бісерного оздоблення народної ноші українців [18, s. 358—359]. (Іл. 5).

Тому, хоча відомо, що свою збірку герданових wzorів Г. Озаркевич почала формувати в 1880 р. (рік зафіксований на оригінальних таблицях з гердановими wzорами), мені завжди бачилося, що вказані артефакти мають значно глибше датування. Підтвердження своєму інтуїтивному висновку я несподівано знайшла у словах Емільї Бах — авторки звіту про виставку в Цісарсько-королівському австрійському музеї для штуки і промислу (весна 1886 р.). Високо оцінюючи діяльність молодого учасниці виставки, Е. Бах

відзначила, що «давні роботи українських селянок без старань панни Озаркевич уже певно б попали в забуття». Важливо, що з цією думкою солідаризувався І. Франко, який процитував це висловлювання у своїй праці, присвяченій цій самій виставці [15, с. 173].

Погляд на зібрані в 1880 р. Г. Озаркевич герданові взори як на реліквії, врятовані від забуття, прямо вказує на їхню поважну давність, яка цілком може сягати зламу XVIII—XIX ст. Враховуючи, що до збірки Г. Озаркевич потрапили лише окремі (які уникли руйнівного впливу часу) з найдавніших артефактів, можна поглибити нижню межу етнічної мистецької традиції бісерного оздоблення народної ноші українців ще трохи — до останніх десятиліть XVIII ст.

Наукова новизна. Вперше здійснено джерелознавчий аналіз етнографічних праць XIX — початку XX ст. на предмет виявлення в них аргументів на користь гіпотези про зародження етнічної мистецької традиції бісерного оздоблення народної ноші українців в останні десятиліття XVIII ст. Інтерпретація виявлених писемних згадок дозволила поглибити поширене в наукових колах датування початків досліджуваної традиції орієнтовно на півстоліття.

Висновки. Наукова реконструкція етнічної мистецької традиції бісерного оздоблення народної ноші українців потребує остаточного вирішення проблеми датування її витоків. Історичні джерела, які б прямо вказували на дату зародження цієї традиції, не збереглися. У результаті аналізу та інтерпретації писемних джерел XIX — початку XX ст. були виявлені вагомі аргументи на користь гіпотези про появу перших народних бісерних виробів (прикраси у вигляді невеличкої орнаментальної стрічки) в останні десятиліття XVIII ст. Науково перспективним бачиться тотальне дослідження галицької та буковинської преси XIX ст. задля виявлення матеріалів про етнографічні виставки та їх експонати, які можуть містити додаткові докази на підтвердження висунутої у цьому дослідженні гіпотези.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будзан А.Ф. Художні вироби з бісеру // Народна творчість та етнографія. 1976. № 1. С. 80—85.
2. Врочинська Г.В. Українські народні жіночі прикраси XIX — початку XX століть. Київ : Родовід, 2007. 232 с.
3. Головацкий Я. О народной одежде и убранстве Русинов или Русских в Галичине и северо-восточной Венгрии. С.-Петербург : Типография В. Киршбаума, 1877. 85 с.
4. Грушевський М.С. Гуцульська вистава // Грушевський Михайло Сергійович. Твори : у 50 т. / редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. Львів : Світ. 2002. Т. 1. С. 244—245.
5. Кожоляно Г. Доповнювальні елементи традиційного народного костюма українців Буковини // Народна творчість та етнографія. 2010. № 1. С. 57—66.
6. Матейко К.І. Український народний одяг. Київ : Наук. думка, 1977. 224 с.

7. Мрочко Фр. К. Снятинщина. Причинки до крайової етнографії (передрук Львів, 1897) / перекл. з польсь. О. Ляшкевича. Дітройт, 1977. 129 с.
8. Сахро М.П. Прикраси з бісеру // Гуцульщина: історико-етнографічне дослідження / відп. ред. Ю.Г. Гошко. Київ : Наук. думка, 1987. С. 440—442.
9. Туркавський М. Етнографічна виставка Покуття в Коломиї / перекл. з польськ. А.Б. Ємчук, вст. ст. М.М. Васильчука. Коломия : Народний дім, 2004. 40 с.
10. Федорчук О. Художні вироби з бісеру в українському народному мистецтві: походження та розвиток традиції // Народознавчі зошити. Львів, 2011. № 4 (100). С. 691—703.
11. Федорчук О. Традиція бісерного оздоблення народної ноші українців (на матеріалах західних областей України). Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2021. 320 с., іл.
12. Франко І. Передне слово [до збірки Ольги Рошкевич 1886] // Франко Іван. Зібрання творів : у п'ятдесяти томах. Київ : Наук. думка, 1980. Т. 27. С. 40—43.
13. Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину // Франко Іван. Зібрання творів : у п'ятдесяти томах. Київ : Наук. думка, 1982. Т. 36. С. 68—99.
14. Франко І. Етнографічна виставка у Тернополі // Франко Іван. Зібрання творів : у п'ятдесяти томах. Київ : Наук. думка, 1985. Т. 46. Кн. 1. С. 469—479.
15. Франко І. Галицько-руський орнамент на віденській виставі [1886] // Франко Іван. Додаткові томи до Зібрання творів : у п'ятдесяти томах. Київ : Наук. думка, 2008. Т. 53. С. 173—175.
16. Чубинский П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, собранные д. чл. П.П. Чубинским. Петербург : Этнографические издания императорского русского географического общества, 1877. Т 7. Ч. 3. Малоруссы Юго-Западного края. С. 342—608.
17. Шухевич В. Гуцульщина (перша і друга частина). Репринтне відтворення тексту 1899 року / вступ. ст. Д. Ватаманюк, П. Арсенич. Снятин : ПрутПринт, 1997. 350 с.
18. Fedorchuk O., Pohunek J., Tauberová M. Ukrainian Beaded Artwork in the František Řehoř Collection: the Scientific and Artistic Value. Český lid. Praha, 2022. Ročník 109. № 3. S. 351—371. <https://doi.org/10.21104/CL.2022.3.04>
19. Kolberg O. Pokucie. Obraz etnograficzny : w 4 cz. Kraków : Drukarnia Uniwersytetu Jagiellonskiego, 1882. Cz. 1. 358 s.

Отримано 29 лютого 2024 р.

REFERENCES

1. Budzan A.F. Khudozhni vyroby z biseru [Art products from beads]. *Narodna tvorchist ta etnografia [Folk Art and Ethnography]*. 1976. No. 1, pp. 80—85. [In Ukrainian].
2. Vrochynska H.V. Ukrainski narodni zhinochi prykrasy XIX — pochatku XX stolit [Ukrainian folk women's jewelry of the 19th — early 20th centuries]. Kyiv, 2007. 232 p. [In Ukrainian].
3. Holovatskii Ia. O narodnoi odezhde i ubranstve Rusinov ili Russkikh v Galichine i severo-vostochnoi Vengrii [About folk clothes and costumes of Ruthenians or Ukrainians in Galicia and northeastern Hungary]. St. Petersburg : Printing house of V. Kirshbaum, 1877. 85 p. [In Russian].
4. Hrushevskiy M.S. Hutsulska vystava [Hutsul exhibition] // Hrushevskiy Mykhailo Serhiiovych. Tvory : u 50 t. / P. Sokhan, Ya. Dashkevych, I. Hyrych (Eds.). Lviv, 2002. Vol. 1, pp. 244—245. [In Ukrainian].

5. Kozholianko H. Dopovniuvalni elementy tradytsiinoho narodnoho kostiuma ukraintsiv Bukovyny [Complementary elements of the traditional folk costume of Bukovyna Ukrainians]. *Narodna tvorchist ta etnografia* [Folk Art and Ethnography]. 2010. No. 1, pp. 57—66. [In Ukrainian].
6. Mateiko K.I. Ukrainskyi narodnyi odiah [Ukrainian folk clothes]. Kyiv, 1977. 224 p. [In Ukrainian].
7. Mrochko Fr.K. Sniatynshchyna. Prychynky do kraiovoi etnografii [Sniatynshchyna. Additions to the regional ethnography] (rev. ed. Lviv, 1897) / trans. pols. O. Liashkevycha. Detroit, 1977. 129 p. [In Ukrainian].
8. Sakhro M.P. Prykrasy z biseru [Beaded jewelry] // Hutsulshchyna: istoryko-etnografichne doslidzhennia [Hutsul region: historical and ethnographic study] / Yu.H. Hoshko (Ed.). Kyiv, 1987. Pp. 440—442. [In Ukrainian].
9. Turkavskiy M. Etnografichna vystavka Pokuttia v Kolomyi [Ethnographic exhibition Pokuttia in Kolomyia] / trans. pols. A.B. Yemchuk, introd. article M.M. Vasylichuka. Kolomyia, 2004. 40 p. [In Ukrainian].
10. Fedorchuk O. Khudozhni vyroby z biseru v ukrainskomu narodnomu mystetstvi: pokhodzhennia ta rozvytok tradytsii [Beadwork in Ukrainian folk art: the origin and development of the tradition]. *Narodoznavchi zoshyty* [The Ethnology Notebooks]. Lviv, 2011. No. 4 (100), pp. 691—703. [In Ukrainian].
11. Fedorchuk O. Tradytsiia bisernoho ozdoblennia narodnoi noshi ukraintsiv (na materialakh zakhidnykh oblastei Ukrainy) [The Tradition of Beaded Decoration in the Ukrainian Folk Costume (Based on the Materials from Western Regions of Ukraine)]. Lviv, 2021. 320 p., ill. [In Ukrainian].
12. Franko I. Perednie slovo do zbirky Olhy Roshkevych [Foreword to the collection by Olha Roshkevych] [1886] // Franko Ivan. Zibrannia tvoriv : u piatdesiaty tomakh [Franko Ivan. Collection of works: in 50 volumes]. Kyiv, 1980. Vol. 27, pp. 40—43. [In Ukrainian].
13. Franko I. Etnografichna ekspedytsiia na Boykivshchynu [Ethnographic expedition to Boykivshchyna] // Franko Ivan. Zibrannia tvoriv : u piatdesiaty tomakh [Franko Ivan. Collection of works: in 50 volumes]. Kyiv, 1982. Vol. 36, pp. 68—99. [In Ukrainian].
14. Franko I. Etnografichna vystavka u Ternopoli [Ethnographic exhibition in Ternopil] // Franko Ivan. Zibrannia tvoriv : u piatdesiaty tomakh [Franko Ivan. Collection of works: in 50 volumes]. Kyiv, 1985. Vol. 46, pt. 1, pp. 469—479. [In Ukrainian].
15. Franko I. Halytsko-ruskyi ornament na videnskkii vystavi [Galician-Ukrainian ornament at the Vienna exhibition] [1886] // Franko Ivan. Dodatkovy tomy do Zibrannia tvoriv : u piatdesiaty tomakh [Franko Ivan. Additional volumes to the Collection of works: in 50 volumes]. Kyiv, 2008. Vol. 53, pp. 173—175. [In Ukrainian].
16. Chubinskii P.P. Trudy etnograficheskoi-statisticheskoi ekspeditsii v Zapadno-Russkii kraii, sobrannyye d. chl. P.P. Chubinskim [Proceedings of the ethnographic-statistical expedition to the Western Russian region, collected by full member P.P. Chubinsky]. Petersburg, 1877. Vol. 7. Pt. 3. Malorussy Yugo-Zapadnago kraia [Ruthenians of the South-Western land]. Pp. 342—608. [In Russian].
17. Shukhevych V. Hutsulshchyna (persha i druha chastyna) [Hutsulshchyna (first and second parts)]. Reprint edition 1899 / introd. article D. Vatamaniuk, P. Arsenych. Sniatyn, 1997. 350 p. [In Ukrainian].
18. Fedorchuk O., Pohunek J., Tauberová M. Ukrainian Beaded Artwork in the František Řehoř Collection: the Scientific and Artistic Value. *Český lid*. Praha, 2022. Ročník 109. No. 3. S. 351—371. <https://doi.org/10.21104/CL.2022.3.04>

19. Kolberg O. Pokucie. *Obraz etnograficzny* : w 4 cz. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1882. Cz. 1. 358 s.

209

Received on February 29, 2024

Olena Fedorchuk

Ethnology Institute of National Academy of Sciences of Ukraine (Lviv, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-4724-3566

E-mail: olena-fedorchuk@ukr.net

INTERPRETATION OF WRITTEN SOURCES AS KEY TO DATING ORIGINS OF TRADITION OF BEADED DECORATION IN UKRAINIAN FOLK COSTUME

The goal of the research is to deepen the existing dating of the origins of the ethnic artistic tradition of beaded decoration in Ukrainian folk costume by subjecting written (as basic) and material (as auxiliary) sources of the 19th — early 20th centuries to the critical analysis. **Methodology.** To analyse the written and material sources, a systematic historical approach and such methods as source analysis, critical analysis, visual analysis, analogies, generalization, interpretation, and reconstruction were used in the work. To substantiate the hypothesis, the interpretation of written sources was used as the key method. **Scientific novelty.** For the first time, a source analysis of ethnographic works from the 19th — early 20th centuries was carried out to identify arguments in favor of the hypothesis of the birth of the ethnic artistic tradition of beaded decoration in Ukrainian folk costumes in the last decades of the 18th century. Through the interpretation of the found written references, we were able to extend the dating of the studied tradition's origins, which is widespread in scientific circles, by approximately 50 years. **Conclusions.** The scientific reconstruction of the ethnic artistic tradition of beaded decoration in Ukrainian folk costume still requires a final dating of its origins. Historical sources that would directly indicate the date of birth of this tradition have not been preserved. The analysis and interpretation of written sources from the 19th — early 20th centuries revealed strong arguments in favour of the hypothesis that the first folk beadwork (jewellery in the form of a small ornamental ribbon) appeared in the last decades of the 18th century. A full study of the 19th century Galician and Bukovinian press is seen as scientifically promising in order to identify materials about possible ethnographic exhibitions and their exhibits, which may contain additional evidence of the hypothesis put forward in this study.

Key words: Ukrainians, written sources, material sources, ethnic artistic tradition, beaded decoration of folk costumes, beaded jewellery.